

WIEDZA DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM Z ZAKRESU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU

Urszula Dworska-Kaczmarczyk

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Wydział Pedagogiczny, ul. Romana Ingardena 4, 30-060 Kraków
E-mail: urszuladworska@gmail.com

ABSTRAKT

Teza. Współcześnie zwracamy się ku edukacji małego dziecka mającej na celu rozbudzenie wśród najmłodszych poczucia przynależności do Małej Ojczyzny.

Cel artykułu. Głównym celem artykułu jest przedstawienie analizy wyników przeprowadzonych badań dotyczących znajomości dziedzictwa kulturowego regionu wśród dzieci 3, 4 i 5-letnich.

Metoda. Problem badań został zawarty w następującym pytaniu: *Jaka jest wiedza dzieci 3, 4 i 5-letnich na temat dziedzictwa kulturowego regionu?* Metodę moich badań stanowił sondaż diagnostyczny. Jako technikę badań zastosowano test obrazkowy. Badania przeprowadzono w jednym z przedszkoli na terenie Podhala.

Wyniki i wnioski. Analiza zgromadzonego materiału badawczego potwierdza konieczność realizowania w placówkach wychowania przedszkolnego zagadnień mających na celu rozbudzenie poczucia tożsamości regionalnej.

Słowa kluczowe: edukacja regionalna, dziedzictwo kulturowe regionu, Mała Ojczyzna, dziecko w wieku przedszkolnym, edukacja regionalna w przedszkolu

The knowledge of children in pre-school education of the cultural heritage in the region

ABSTRACT

Thesis. Nowadays we turn to the education of pre-school children aimed at awakening among the youngest children a sense of belonging to Small Homeland.

Aim of the study. The main idea of the article is the presentation of results analysis of the research concerning the knowledge of the cultural heritage of the region among children 3, 4 and 5 year old.

Method. The research question was included in the following question: What is the knowledge of 3, 4 and 5 year olds on the cultural heritage of the region? The method of my research was a diagnostic survey. As a technique of research a test was used. The research was carried out in one of the kindergartens in the Podhale region.

Conclusions. The analysis of the collected research material confirms the need to implement in the institutions of pre-school education issues aimed at stimulating the sense of regional identity.

Key words: regional education, cultural heritage, Small Homeland, child in pre-school education, regional education in the kindergarten

„Tak jak ptak, który opuszcza własne gniazdo,
zatacza zrazu małe kręgi,
tak i my powinniśmy wpierw poznać i zrozumieć
swoją małą ojczyznę- najbliższe nam okolice.
By potem jak ptak polecieć dalej i dalej,
aby móc poznać i zrozumieć swoją ojczyznę i świat”.
(*Wietecha 2010, s. 57*)

WPROWADZENIE

Obecnie zwracamy się ku edukacji małego dziecka, która ma na celu rozbudzenie wśród najmłodszych poczucia przynależności do regionu. Dążymy również do ukazania dziecku świata wartości, na podstawie którego będzie ono kształtować własną tożsamość. „Zdobywanie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu i kraju jest ważnym czynnikiem osobotwórczym, bowiem pomaga dziecku uświadomić sobie, kim jest, jakie ma korzenie i dokąd zmierza” (*Wietecha 2010, s. 57*). Jerzy Nikitorowicz (2009, s. 226-227) definiuje dziedzictwo kulturowe jako „dobra kulturowe przekazywane z pokolenia na pokolenie. (...) Jest nim wszystko to, co jest najbardziej uznawane i cenione, jak też to, co może być niepożądane i przypadkowe”. Można uznać za J. Nikitorowiczem, iż jest to ogół wytworów danej kultury. W poniższym artykule zaprezentowano analizę wyników przeprowadzonych badań, których głównym celem było określenie zakresu wiedzy dzieci 3, 4 i 5-letnich na temat dziedzictwa kulturowego stolicy Podhala- Nowego Targu. Przedstawiono również wnioski z analizy wyników przeprowadzonych badań oraz postulaty do praktyki pedagogicznej.

DZIECKO W WIEKU PRZEDSZKOLNYM POZNAJE DZIEDZICTWO KULTUROWE REGIONU

Poznanie przez dzieci własnego dziedzictwa kulturowego rozpoczyna się od wczesnego dzieciństwa już w domu rodzinnym dziecka i powinno być realizowane na każdym etapie edukacji, rozpoczynając od przedszkola. Dziecko poznaje najpierw najbliższe, a następnie szersze środowisko społeczne, kulturowe i przyrodnicze (*Książek 2000, s. 36*).

Kultywowanie tradycji regionalnych w domu rodzinnym umożliwia dziecku poznanie „swoich korzeni, dostrzeżenie tego, co zmieniło się przez pokolenia w otaczającym je świecie, w kulturze, zwyczajach oraz języku” (*Chrost, Stempińska 2013, s. 58*). Wiesława Korzeniowska za Zygmuntem Tomaszem Gajowniczkim (2009, s. 134) pisze, iż dziecko od najmłodszych lat poznaje swoich najbliższych i swój dom rodzinny. Wraz z rozwojem dziecka granice poznania zaczynają stopniowo się poszerzać. Dziecko zwraca uwagę na elementy znajdujące się w jego najbliższym otoczeniu np. placówki oświatowe, kościół i zabytki. Zdaniem W. Korzeniowskiej (2009) dziecko „ogarniając całą swą miejscowość, stara się ją poznać, zrozumieć i utożsamiać się z nią” (s. 134). Poprzez oglądanie pamiątek rodzinnych oraz słuchanie opowiadań rodziców

i dziadków, dziecko ma możliwość odkryć, iż jego życie stanowi część dziejów rodziny. Następnie, uświadamia sobie, że dzieje rodziny wkomponowane są w wydarzenia regionu, będącego częścią historii narodu i państwa. Tak oto jak pisze W. Korzeniowska każdy człowiek bierze udział w „czymś wielkim, ważnym i doniosłym”.

Beata Surma za Dorotą Misiejuk (2013, s. 15) określa, iż edukacja regionalna „odbywa się poprzez przyjęcie wartości tkwiących w bezpośrednim geograficznym, przyrodniczym i kulturowym otoczeniu człowieka”. Autorka uszczegóławia, iż w wychowaniu przedszkolnym te trzy obszary stanowią podstawowy element doboru treści z zakresu edukacji regionalnej- dziedzictwa kulturowego w regionie. Zatem, dziecko wykazuje zainteresowanie otaczającą go rzeczywistością, „chłonać” wszelkie dostarczane mu informacje. Wiedza, jaką dziecko zdobywa w tym wieku, ujawnia się głównie poprzez działanie. W konsekwencji prowadzi do zakorzenienia się dziecka w świecie dziedzictwa kulturowego regionu, który staje się mu bliski i zrozumiały.

Z kolei zdaniem Joanny Dudy kształtowanie postaw dziecka w wieku przedszkolnym w oparciu o organizowanie procesu wychowawczo-dydaktycznego, realizującego cele edukacji regionalnej powinno dotyczyć wszystkich dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Według autorki stopniowe i systematyczne działanie dostosowane do możliwości rozwojowych dziecka umożliwia zdobywanie wiedzy, jak również wyrabianie świadomości regionalnej już przez dzieci w wieku 5 lat. Jak pisze J. Duda (2009, s. 59) „każdy proces wychowawczy lub dydaktyczny zdąża do tego, aby w jego odbiorcach zaszły określone zmiany. Zmiany te dotyczą nabywanych wiadomości, umiejętności, czyli posługiwania się odpowiednimi wiadomościami w działaniu, dotyczą również systemu wartości”.

W aktualnej Podstawie Programowej Wychowania Przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego z dnia 18.06.2014 r. (<http://dokumenty.rcl.gov.pl/D2014000080301.pdf>, data dostępu: 18.12.2015) znajduje się XVII obszarów, w ramach których podane są wiadomości oraz umiejętności, które powinno opanować dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej. Wśród nich możemy dostrzec te dotyczące edukacji regionalnej-dziedzictwa kulturowego w regionie. Zawarte są one w obszarze XV *Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne*. Zatem, dziecko powinno potrafić wymieniwać imiona i nazwiska osób bliskich i wiedzieć, gdzie one pracują oraz czym się zajmują. Ponadto oczekuje się, iż dziecko będzie znało nazwę miejscowości, w której mieszka oraz ważniejsze instytucje znajdujące się na jej terenie. Istotne jest również to, aby dziecko wiedziało, jakiej jest narodowości oraz, że mieszka w Polsce, której stolicą jest Warszawa. Ważna jest też znajomość symboli narodowych (godło, flaga państwowa i polski hymn) wśród dzieci w wieku przedszkolnym. Dziecko powinno również wiedzieć, iż Polska jest jednym z państw członkowskich Unii Europejskiej. Ponadto w wyniku realizacji treści z obszaru VIII *Wychowanie przez sztukę – muzyka: różne formy aktywności muzyczno-ruchowej (śpiew, gra, taniec)* dziecko kończące wychowanie przedszkolne powinno umieć śpiewać piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe. Natomiast wedle zapisu zawartego w obszarze IX *Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne*, dziecko powinno przejawiać (w miarę swoich możliwości) zainteresowanie wybranymi zabytkami i dziełami sztuki oraz tradycjami i obrzędami ludowymi ze swojego regionu.

CHARAKTERYSTYKA ORGANIZACJI I PRZEBIEGU BADAŃ

W odniesieniu do powyższych rozważań w listopadzie 2015 roku przeprowadzono badania wśród trzech grup przedszkolnych – dzieci 3, 4 i 5-letnich w jednym z przedszkoli w Nowym Targu. Badaniami objęto siedemdziesięcioro dzieci: 25 dzieci trzyletnich, 25 dzieci czteroletnich oraz 25 dzieci pięcioletnich.

Przedmiotem badań uczyniono: *wiedzę dzieci w wieku przedszkolnym z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu*. Celem podjętych badań było określenie zakresu wiedzy dzieci 3, 4 i 5-letnich na temat dziedzictwa kulturowego regionu. Natomiast problem badań został zawarty w następującym pytaniu: *Jaka jest wiedza dzieci 3, 4 i 5-letnich na temat dziedzictwa kulturowego regionu?* Metodę moich badań stanowił sondaż diagnostyczny. Jako technikę badań zastosowano test obrazkowy, składający się z 11 pytań. Pytania testu obrazkowego pogrupowano w 3 kategorie związane z edukacją regionalną- dziedzictwem kulturowym regionu. Przedmiotem analizy uczyniono zatem odpowiedzi dzieci 3,4 i 5-letnich na temat Polski i symboli narodowych, miasta Nowy Targ oraz tradycji i zwyczajów górali podhalańskich.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Pierwsza kategoria pytań dotyczyła wiedzy dzieci 3, 4 i 5-letnich na temat kraju, w którym mieszkają oraz symboli narodowych: flaga i godło. Test obrazkowy zawierał pytanie dotyczące kraju, w którym dziecko mieszka, rozpoznania flagi Polski oraz godła Polski, w którym widnieje orzeł biały na czerwonym tle. Z analizy odpowiedzi dzieci wynika, iż dziewięcioro dzieci trzyletnich wie, iż mieszka w Polsce. Nazwę swojego kraju podało większość dzieci czteroletnich (18 odpowiedzi) oraz wszystkie dzieci pięcioletnie. Dwoje dzieci czteroletnich odpowiedziało, iż mieszkają „w górach”. Ośmioro dzieci trzyletnich rozpoznało na obrazku flagę Polski. Większość dzieci czteroletnich (20 odpowiedzi) oraz wszystkie dzieci pięcioletnie potrafiły rozpoznać flagę Polski, uszczegóławiając, iż jest ona biało- czerwona. Dzieci trzyletnie nie potrafiły nazwać symbolu narodowego- godła Polski. Czworo dzieci czteroletnich i siedemnaścioro dzieci pięcioletnich rozpoznało ten symbol narodowy. Wszystkie badane dzieci 5-letnie potrafiły opisać, iż w godle Polski widnieje orzeł biały w koronie na czerwonym tle.

Drugą kategorię stanowiły pytania dotyczące znajomości wśród dzieci 3, 4 i 5-letnich nazwy miejscowości, w której mieszkają, herbu miasta Nowy Targ, w którym widnieje Św. Katarzyna Aleksandryjska oraz zabytków znajdujących się na terenie miasta. Z analizy odpowiedzi dzieci wynika, iż tylko jedno dziecko trzyletnie, siedmioro dzieci czteroletnich oraz większość dzieci pięcioletnich (20 odpowiedzi) potrafiło wymienić nazwę miasta, w którym mieszkają. Dzieci trzyletnie i czteroletnie jako nazwę miasta, w którym mieszkają wymieniały *Polskę* (2 odpowiedzi) oraz *miasto góralskie* (4 odpowiedzi). Dzieci 3 i 4-letnie nie rozpoznały herbu miasta. Natomiast szesnaścioro dzieci 5-letnich rozpoznało herb miasta Nowy Targ. Jeden chłopiec uzasadnił swoją odpowiedź w następujący sposób: *Na tablicy informacyjnej w przedszkolu znajduje się obrazek przedstawiający herb naszego miasta*. Na pytanie dotyczące rozpoznania na obrazku ważnych miejsc będących świadectwem dziedzictwa kulturowego regionu uzyskano 20 odpowiedzi dzieci pięcioletnich. Dziesięcioro dzieci 5-letnich rozpoznało

ratusz na nowotarskim rynku. Jeden chłopiec uszczegółowił swoją odpowiedź, zwracając uwagę na zlokalizowanie Muzeum Podhalańskiego im. Czesława Pajerskiego w gmachu ratusza: *To jest Muzeum i tam są eksponaty*. Z kolei inny chłopiec skojarzył, iż nieopodal ratusza można kupić nowotarskie lody, które zostały wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych: *Tutaj blisko są lody*. Dziesięcioro dzieci 5-letnich rozpoznało kościół św. Anny leżący na *Szlaku Architektury Drewnianej w Małopolsce*. Jeden chłopiec uszczegółowił swoją odpowiedź, iż jest to *kościół stary blisko cmentarza*, co jest zgodne z prawdą, ponieważ kościół św. Anny znajduje się na terenie nowotarskiego cmentarza. Wśród odpowiedzi dzieci znalazły się również takie jak: *kościół góralski* (2 odpowiedzi) oraz *dom góralski* (2 odpowiedzi).

Ostatnia kategoria pytań dotyczyła znajomości przez dzieci 3, 4 i 5-letnich tradycji i zwyczajów górali podhalańskich. Jedno z pytań testu obrazkowego adresowanego do dzieci dotyczyło znajomości elementów stroju damskiego i męskiego górali podhalańskich. Analizując odpowiedzi dzieci uzyskanych na to pytanie, należy zaznaczyć, iż zarówno trzylatki, czterolatki jak i pięciolatki potrafią prawidłowo rozpoznać i nazwać elementy stroju damskiego górali podhalańskich, takie jak: korale. Wśród odpowiedzi dzieci trzyletnich można wyróżnić *naszyjnik* (5 odpowiedzi), natomiast jeden chłopiec czteroletni zanucił słowa piosenki „Kamień z napisem LOVE” z repertuaru zespołu Enej, zaznaczając, iż *Kupiłbym korale taka jest piosenka*. Natomiast największe trudności sprawiło dzieciom rozpoznanie gorsetu. Uzyskałam odpowiedzi takie jak: *kamizelka* (6 odpowiedzi udzielonych przez dzieci 5-letnie). Wszystkie dzieci trzyletnie, sześćcioro dzieci czteroletnich oraz pięcioro dzieci pięcioletnich myliło spódnicę z sukienką. W zakresie znajomości elementów stroju męskiego górali podhalańskich większość dzieci trzyletnich (15 odpowiedzi), czteroletnich (20 odpowiedzi) i pięcioletnich (21 odpowiedzi) potrafiło prawidłowo rozpoznać i nazwać kapelusz góralski. Wśród odpowiedzi podawanych przez wszystkie badane dzieci pojawiły się następujące: *czapka góralska oraz czapka*. Wszystkie badane dzieci nie potrafiły podać nazwy spodni góralskich tzw. *portki*. Z uzyskanych w przedszkolu informacji wynika, iż dzieci z okazji uroczystości przedszkolnych takich jak Jasełka ubierają się w strój regionalny górali podhalańskich.

Wszystkim dzieciom 3, 4 i 5-letnim zaprezentowano fotografię przedstawiającą dzieci w trakcie tańca góralskiego, który nosi nazwę *krzesany*. Wszystkie dzieci z badanej grupy rozpoznały czynność wykonywaną przez dzieci, ale nie potrafiły podać nazwy tańca.

Kolejnym zadaniem było rozpoznanie produktu regionalnego- oscypka. Troje dzieci trzyletnich i siedmioro dzieci czteroletnich prawidłowo rozpoznało ten produkt regionalny. Wśród odpowiedzi dzieci trzyletnich pojawiły się, takie jak: *cebula, sernik* czy *jajko*. Dzieciom czteroletnim produkt ten przypominał *chleb* (1 odpowiedź) lub *cytrynę* (1 odpowiedź). Większość dzieci pięcioletnich (16 odpowiedzi) prawidłowo rozpoznało oscypek. Natomiast wśród nieprawidłowych odpowiedzi pięciolatek pojawiły się następujące: *piłka* (1 odpowiedź), *piernik* (1 odpowiedź), czy *korbacze* (2 odpowiedzi).

Ostatnie trzy pytania testu obrazkowego dotyczyły znajomości wśród dzieci 3, 4 i 5-letnich zwyczajów ludowych związanych ze Świętami Wielkanocnymi (święcenie pokarmów) oraz ze Świętami Bożego Narodzenia (strojenie choinki, kołędowanie). Na

pytanie dotyczące znajomości przez dzieci zwyczaju święcenia pokarmów w okresie Świąt Wielkanocnych uzyskano 9 odpowiedzi dzieci 4-letnich oraz 16 odpowiedzi dzieci 5-letnich. Dzieciom zaprezentowano obrazek przedstawiający górali z koszykami, które zostały przyniesione do poświęcenia. Zwyczaj święcenia pokarmów rozpoznało 8 dzieci czteroletnich i 14 dzieci pięcioletnich. Oto przykładowe wypowiedzi dzieci: *Niosę koszyk do kościoła, żeby go schlapać* (Franek lat 4), *Koszyk przynosimy do kościoła, żeby święcić* (Ania lat 4), *Miałam taki koszyk i miałam wszystko: jajeczka i garstkę ciastek co zrobiła mama* (Laura lat 4), *Pójdziemy do kościoła i od razu kładziemy (koszyk) do szafki albo ugryziemy sobie jeden gryzek (poświęconego pokarmu)* (Mikołaj lat 4), *Górale dają koszyki z pisankami i czekoladowymi zajacami i jajkam i pomalowanymi do święcenia* (Gosia lat 5) oraz *Idziemy z koszykami do kościoła i ksiądz je kropi* (Daniel lat 5).

Na pytanie dotyczące znajomości wśród dzieci zwyczaju strojenia choinki w okresie Świąt Bożego Narodzenia uzyskano 12 odpowiedzi dzieci 4-letnich oraz 18 odpowiedzi dzieci 5-letnich. Dzieciom zaprezentowano obrazek przedstawiający górali przystrajających choinkę pierniczkami. Zwyczaj strojenia choinki rozpoznało 10 dzieci czteroletnich i 18 dzieci pięcioletnich. Przykładowe wypowiedzi dzieci to: *Ozdabiamy choinkę kiedy jest zima, święta Bożego Narodzenia i trzeba się ładnie ubrać* (Ania lat 4), *Powieszamy takie ładne ozdóbki* (Kamil lat 5), *Ozdabiają choinkę, gdy przychodzi Mikołaj lub gwiazdorek* (Sandra lat 5).

W teście obrazkowym zawarto również pytanie dotyczące rozpoznania na obrazku i nazwania zwyczaju ludowego związanego ze Świątami Bożego Narodzenia- kolędowania. Uzyskano 4 odpowiedzi dzieci 4-letnich oraz 10 odpowiedzi dzieci 5-letnich. Z analizy odpowiedzi dzieci wynika, iż badana grupa nie zna tego zwyczaju. Udzielając odpowiedzi na powyższe pytanie dzieci skupiały się na opisie wyglądu postaci kolędników przedstawionych na obrazku. Nieznajomość tego zwyczaju może świadczyć o jego zanikaniu na terenie miasta Nowy Targ. Oto przykładowe odpowiedzi: *Aniołek i diabetelek, niosą szopkę a w szopce urodził się Pan Jezusek* (Michał lat 4), *Ludzie przebrani za różne strachy* (Maciek lat 5), *Górale, którzy są przebrani ten jest na diabła, ten jest na anioła i niosą domek* (Adaś lat 5), *Przebierają się, bo jest bal przebierańców* (Sandra lat 5) oraz *Oni śpiewają bo Maryja urodziła Pana Jezusa* (Zosia lat 5).

WNIOSKI I PODSUMOWANIE

Z analizy wyników z przeprowadzonych badań można stwierdzić, iż dzieci trzyletnie posiadają niewielką wiedzę na temat regionu. Nieliczne trzylatki rozpoznają i nazywają flagę Polski oraz podają nazwę miasta, w którym mieszkają. Dzieci trzyletnie potrafią rozpoznać i nazwać elementy stroju góralskiego, takie jak: korale, kapelusz. Z kolei, dzieci czteroletnie wiedzą, iż mieszkają w Polsce, potrafią rozpoznać i nazwać flagę Polski. Nieliczne dzieci czteroletnie podają nazwę miasta, w którym mieszkają. Badana grupa dzieci czteroletnich zna zwyczaje związane ze świętami Wielkanocnymi oraz Bożego Narodzenia, takie jak: święcenie pokarmów i strojenie choinki. Natomiast dzieci pięcioletnie posiadają zadowalającą wiedzę na temat regionu. Wiedzą w jakim kraju mieszkają, rozpoznają symbole narodowe: godło i flagę Polski oraz podają nazwę miasta, w którym mieszkają. Ponadto potrafią rozpoznać i nazwać elementy stroju góralskiego damskiego i męskiego, jak również rozpoznają

produkt regionalny- oscypek. Dzieci kończące przedszkole znają zwyczaje ludowe związane ze świętami Wielkanocnymi i Bożego Narodzenia oraz rozpoznają ważne miejsca będące świadectwem dziedzictwa kulturowego miasta Nowy Targ. Wszystkie badane dzieci najlepiej poradziły sobie z pytaniem dotyczącym rozpoznania i nazwania elementów stroju regionalnego górali podhalańskich. Świadczyć to może o tym, iż dzieci zapoznają się z wyglądem stroju regionalnego górali podhalańskich zarówno w domu, jak i w przedszkolu, przy okazji uroczystości lub świąt. W niektórych domach kultywowany jest zwyczaj ubierania stroju góralskiego podczas obchodzenia najważniejszych świąt w tradycji chrześcijańskiej.

Analiza zgromadzonego materiału badawczego potwierdza konieczność realizowania m. in. przez nauczycieli wychowania przedszkolnego w procesie dydaktyczno-wychowawczym zagadnień mających na celu rozbudzenie poczucia tożsamości regionalnej. Zatem można sformułować następujące postulaty dla praktyki pedagogicznej:

- Należy rozmawiać z dziećmi skąd pochodzą, jak nazywa się ich kraj oraz miasto.
- Zaleca się organizowanie dla dzieci warsztatów nauki tańca góralskiego, śpiewu oraz gwary górali podhalańskich.
- Potrzebne jest wzbogacanie wiedzy dzieci o zwyczajach ludowych związanych regionem Podhala.
- Istotne wydaje się być organizowanie warsztatów umożliwiających dzieciom poznanie tradycyjnych potraw regionalnych.
- Zaleca się organizowanie wycieczek, spacerów do ważnych miejsc będących świadectwem dziedzictwa kulturowego Nowego Targu.

Podsumowując, przytoczę słowa Stanisławy Trebunii-Staszela (2005) zdaniem której przybliżanie dzieciom dziedzictwa kulturowego regionu „(...) może okazać się jedną z ważniejszych dróg kształtowania osobowości młodego człowieka, jego wrażliwości i kreatywności” (s.12).

BIBLIOGRAFIA

- [1] Chrost M., & Topij-Stempińska B. (2013). Tradycje rodzinne, regionalne i narodowe w edukacji dzieci w wieku wczesnoszkolnym, W: M. Chrost (red.), *Dziedzictwo kulturowo- historyczne regionu. Pedagogika międzykulturowa i regionalna- aspekty dydaktyczne*, Kraków.
- [2] Duda J. (2009). Dziecko w świecie wartości regionalnych. *Nauczyciel i szkoła*, 3-4.
- [3] Korzeniowska W., *Kultowe przemiany w obrębie wielkich i małych Ojczyzn*, W: K. Denek, B. Dymara, & W. Korzeniowska (red.), *Dziecko w świecie wielkiej i małej ojczyzny*, Kraków.
- [4] Książek W. (2000). (red.). *Ministerstwo Edukacji Narodowej. O edukacji regionalnej- dziedzictwie kulturowym w regionie*, Warszawa.
- [5] Nikitorowicz J. (2009). *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa.
- [6] Surma B. (2013). Edukacja regionalna i międzykulturowa w przedszkolu, W: A. Królikowska. (red.). *Dziedzictwo kulturowo- historyczne regionu. Pedagogika międzykulturowa i regionalna- aspekty wychowawcze*, Kraków.
- [7] Trebunia-Staszela S. (2005). *Wychowanie regionalne- jego znaczenie*, W: *Edukacja regionalna. Podtatrze*, Kraków.
- [8] Wietecha M. (2010). Legendy i podania w kształtowaniu więzi z małą ojczyzną- sposoby wykorzystania w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym, W: B. Cimała, & J. Kwiatek (red.), *Regionalizm, kultura i oświata regionalna*, Opole.
- [9] *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Pobrane z <http://dokumenty.rcl.gov.pl/D2014000080301.pdf>, 18.12.2015.